

Les 1 Samen leven

Planten, dieren en mensen die in een gebied samenleven, zijn afhankelijk van elkaar. Binnen zo'n **ecosysteem** moet er genoeg voedsel zijn om te kunnen leven en er moeten genoeg soortgenoten zijn om zich mee voort te planten. Er heerst evenwicht. Mensen verstoren soms dit evenwicht: dan heeft zo'n plant of dier moeite om te overleven. Vaak proberen mensen het weer goed te maken, bijvoorbeeld door een **ecoduct** aan te leggen. Alle dieren en planten in een ecosysteem vormen samen een **leefgemeenschap**. Elk dier en elke plant heeft in het ecosysteem een eigen leefplek, dat is zijn **habitat**.

Les 2 Van meer naar minder

Mensen kopen steeds meer voedsel en spullen. Voor deze groeiende **consumptie** zijn steeds meer grondstoffen nodig. Grondstoffen raken op en dan kunnen sommige spullen niet meer worden gemaakt. Bovendien zorgt het winnen van grondstoffen vaak ook voor **verstoring** van ecosystemen. Daarom moeten we **duurzaam** gaan **leven**. Je kunt duurzaam leven door **afval** te **scheiden** en door **hergebruik** van oude spullen zodat je geen nieuwe spullen hoeft te kopen.

het ecosysteem

Een gebied met ongeveer dezelfde leefomstandigheden waarin verschillende planten en dieren met elkaar samenleven.

het ecoduct

Een brug over een snelweg waar dieren die in het wild leven, veilig kunnen oversteken.

de leefgemeenschap

Alle dieren en planten in een ecosysteem.

de habitat

De eigen leefplek van een plant of dier in een ecosysteem. De bosbodem is de habitat van de varen. Het bosven is de habitat van de salamander.

de consumptie

Het kopen van spullen door mensen.

de verstoring

Verandering in een ecosysteem door mensen.

duurzaam leven

Niet meer grondstoffen verbruiken dan de natuur kan geven.

afval scheiden

Glas, papier en plastic gescheiden weggooien, zodat er weer nieuwe spullen van gemaakt kunnen worden.

het hergebruik

Oude spullen niet weggooien, maar opnieuw gebruiken.

Les 3 De aarde wordt warmer

Mensen willen graag comfortabele huizen en veel reizen. Dat kost allemaal veel energie.

Energie komt nu vaak van fossiele brandstoffen zoals olie, steenkool en aardgas.

Deze brandstoffen hebben twee nadelen:

ze kunnen opraken en de verbranding ervan leidt tot **broeikasgassen**. Broeikasgassen zorgen voor **opwarming** van de aarde en daardoor voor verstoring van ecosystemen.

Om broeikasgassen te voorkomen, kun je **duurzame energie** gebruiken, zoals zonne-energie en windenergie.

Ook **energiebesparing**, door minder energie te gebruiken, zorgt voor minder broeikasgassen. Let op het **energielabel** van een nieuw apparaat, waaraan je kunt zien of het zuinig is met energie.

het broeikasgas

Gas hoog in de lucht dat de warmte van de aarde vasthoudt.

de opwarming

Het warmer worden van de aarde waardoor de natuur verandert.

de duurzame energie

Energie die geen broeikasgassen afgeeft en niet opraakt.

de energiebesparing

Zorgen dat er minder energie wordt gebruikt.

het energielabel

Het label van een apparaat waaraan je kunt zien hoeveel energie het verbruikt.

Wat moet je doen als er in je omgeving iets niet goed gaat? Welk probleem is er dan precies? Niet alle problemen zijn op te lossen, maar misschien kun je wel iets doen.

Les 1

Je kunt kijken wat wel en niet bij het probleem hoort. Dat helpt je om het probleem beter te begrijpen.

Les 2

Je kunt er kleine deelprobleempjes van maken. Dat helpt je bij het oplossen van het probleem.

Les 3

Je kunt deskundigen raadplegen. Dat helpt je om het probleem van verschillende kanten te bekijken.

Zo leer je voor de toets

- Bekijk de samenvatting.
- Leer de teksten en de dik gedrukte woorden.
- Vraag iemand om je te overhoren.

milieu

De toets is op